

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Του ΠΑΝΤΕΛΗ ΜΠΟΥΚΑΛΑ

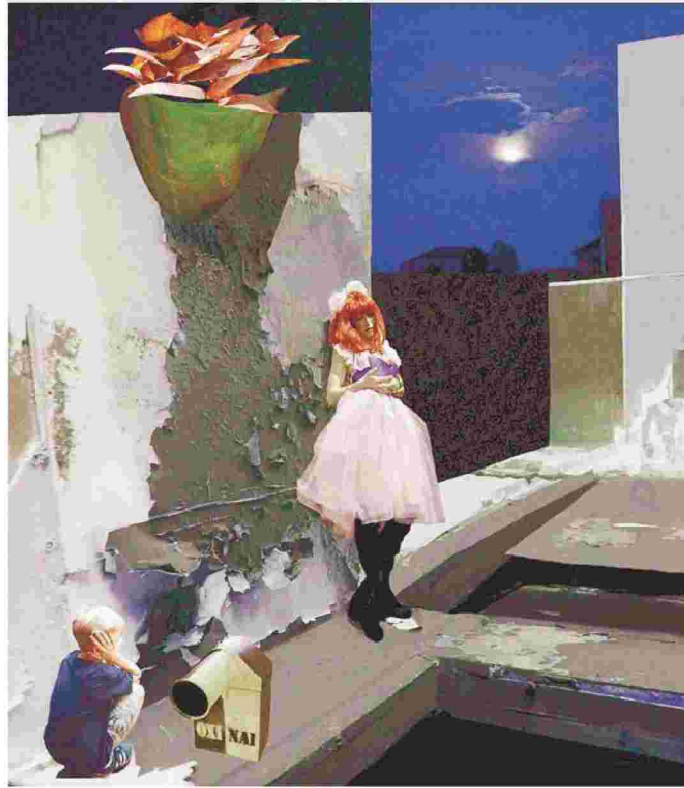
Ο Τύπος ως συμπαραγωγός της Ιστορίας

Αυτονόμο είναι πως ο Τύπος αποτελεί μαρτυρία της εποχής εντός της οποίας λειτουργεί. Την καταγράφει και παραδίδει στους μελλοντικούς αναγνώστες μια σύνοψή της, όχι την ολότητά της. Αλλά πρέπει να θεωρείται επίσης αυτονόμο πως η μαρτυρία αυτή δεν είναι ουδέτερη και αδιάβλητη. Η αθωότητα του αρχειακού υλικού δεν είναι δεδομένη. Κι αυτό δεν αφορά μόνο τη σχολιογραφία και την αρθρογραφία, αλλά και την ειδησεογραφία. Αλλωστε οι ειδήσεις μεταδίδονται όλο και συχνότερα σχολιασμένες, τα δε ρεπορτάζ είναι τόσο πειραγμένα ώστε να προβαίνουν στη γνωστή λήψη του ζητούμενου, αλλά δίχως να διακυβεύεται η αληθοφάνειά τους. Παράδειγμα τα «ρεπορτάζ της λαϊκής»: κατά το κανάλι (ή την πολιτική φάση κάθε καναλιού), ακούμε «αυτόπτες μάρτυρες» σχεδόν αποκλειστικά αρνητικούς (για την όποια κυβέρνηση) ή σχεδόν αποκλειστικά θετικούς.

Ο Τύπος δεν είναι απλώς αντιγραφέας κάποιας έτσι κι αλλιώς δυσπρόσιτης «πραγματικότητας»: Εμπλέκεται πρωταγωνιστικά σε πολιτικές διαμάχες, υποστηρίζει καθεστώς ή στρατεύεται εναντίον τους, αναδεικνύει μεσσίες ή τους κατακρημνίζει, εξυπηρετεί ιδιωτικά, συντεχνιακά, κομματικά ή εθνικά-κρατικά συμφέροντα όχι οπωσδήποτε δίκαια, προάγει τον πολιτισμό κάθε τόπου ή λειτουργεί αναχαιτιστικά, σαν συντηρητικό ή και αντιδραστικό εμπόδιο, λαϊκίζει αγρίως ή προσπαθεί να κρατήσει κάποια κριτική απόσταση.

Ένα παράδειγμα από την επικαιρότητα: Στις 8 Μαρτίου η «Κυριακάτικη Δημοκρατία» κυκλοφόρησε με τον πρωτοσέλιδο τίτλο-σύνθημα: «Ξεζ και κρήμα για δημοσιογράφους». Οι υπέρτιτλοι φώτιζαν κάπως τον ερεθιστικό γιγαντότιτλο: «Αποκαλύψεις-σοκ από τον αρχισυντάκτη της Frankfurter Allgemeine Zeitung: "Το ΔΝΤ τους καλεί σε πάρτι νδονής και μετά τους εκβιάζει"». Οι δύο υπότιτλοι δίνουν περισσότερες πληροφορίες. Ο πρώτος: «Η Κομισιόν πληρώνει αδρά ανθρώπους του Τύπου για να παρουσιάσουν μόνο τις επιθυμητές ειδήσεις». Και ο δεύτερος: «Οι γερμανικές εφημερίδες είναι εκθρικές προς την Ελλάδα επειδή 10 συντάκτες (σε σύνολο 40.000) γράφουν αυτά που γράφουν».

Δεν ξέρω αν ισχύουν όσα καταγγέλλει ο κ. Ούντο Ουλφκότε, πρώην αρχισυντάκτης της FAZ, συγγραφέας του βιβλίου «Αγορασμένοι δημοσιογράφοι». Πιστεύω όμως ότι ο πρωτοσέλιδος τίτλος παράγει πολιτικά

Γιάννης Γαλανάκης, «Πλανόδιες εικόνες». S.G. Art Gallery. Διάρκεια: 31/3 - 18/4.

Ο Τύπος είναι ακώριστο κομμάτι της Ιστορίας όχι μόνο επειδή την καταγράφει, αλλά και επειδή, την ώρα της καταγραφής, λειτουργεί και σαν (συν)παραγωγός της.

—δηλαδή Ιστορία— είτε όσα ισχυρίζεται είναι πλήρως ψευδή είτε αληθεύουν. Η επίδρασή του στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης δεν είναι μικρή, και πάντως είναι μεγαλύτερη από τον αριθμό των πωλούμενων φύλλων. Η προθήκη των περιπτέρων μεγεθύνει την απήκηση των τίτλων, την αλήθεια των οποίων πολύ λίγοι θα μπουν στον κόπο να ελέγξουν. Το παλιό «αφού το 'γραψε η εφημερίδα» διασώζει ακόμα μέρος της δύναμής του. Επιπλέον, εδώ μετράει ιδιαίτερα το γεγονός ότι η ελληνική κοινή γνώμη είναι απολύτως έτοιμη να υποδεχτεί και πρόθυμη να αποδεχτεί τέτοιου είδους αποκαλύψεις και συνωμοσιολογικά σενάρια. Αξιοσημείωτη πάντως μία διαφορά: άλλο ο λαϊκισμός των 4.000 ή 40.000 φύλλων και άλλο των 4.000.000, όπως της «Μπιλντ».

Ο Τύπος είναι ακώριστο κομμάτι της Ιστορίας όχι μόνο επειδή την καταγράφει, αλλά και επειδή, την ώρα της καταγραφής, λειτουργεί και σαν (συν)παραγωγός της. Αυτό γίνεται με ποικίλους τρόπους. Καταρχάς με τις αντιδράσεις που προκαλεί κάθε σοβαρή δράση των Μέσων, κάθε κρίσιμη παρέμβασή τους. Και ύστερα με τη δυνατότητά τους να γράφουν την τρέχουσα ιστορία και διά της παραγραφής, διά της χειραγώγησής της: αποσιωπώντας σκοπίμως ορισμένα ενochλητικά γεγονότα ή υποβαθμίζοντας τη σημασία προσώπων, κινήματων, ιδεών.

Για να χρησιμοποιήσουμε όρους που δεν αφορούν αποκλειστικά την έντυπη δημοσιογραφία, Ιστορία παράγεται, σε στρεβλωμένη άρα και στρεβλωτική μορφή, και κάθε φορά που επιλέγεται η καταγραφή της με τη μέθοδο της παραπληροφόρησης, της υποπληροφόρησης ή της αποπληροφόρησης. Το τι είδους στοιχεία μπορούμε λοιπόν να αντλήσουμε μελετώντας τα αποησαυρισμένα τεκμήρια εξαρτάται από το τι είδους στοιχεία θέλνισαν να αφήσουν πίσω τους οι παραγωγοί των τεκμηρίων, μεροληπτώντας, αποκρύπτοντας ή υπερτονίζοντας. Ιστορία, συνεπώς, δεν παράγει μόνο η ελεύθερη γραφή, όποτε κατορθώνει να υπάρξει, αλλά

και η λογοκρίμενη.

Στην περίπτωση των «Ελληνικών Χρονικών», που εξέδιδε στο Μεσολόγγι ο Ελβετός γιατρός Ιωάννης-Ιάκωβος Μάγερ, από την 1.1.1824 έως τις 20.2.1826, λογοκριτικές πιέσεις ασκούσε η τοπική αρχή, η Κεντρική Διοίκηση και, κάπως ανθρωπομορφικά, η ίδια η Ιστορία. Τετρασέλιδη και διεβδομαδιαία καταρχάς η εφημερίδα, αποστελλόταν στις ελληνικές επαρχίες αλλά και στο εξωτερικό, διαβαζόταν δε και από Τούρκους, λ.χ. τον Κιουταχί. Κύριος τυπογράφος ήταν ο Δημήτριος Μεσθενέας, ο οποίος σκοτώθηκε στην Εξοδο, όπως και ο Μάγερ, μαζί με τη Μεσολογγίτισσα γυναίκα του και τα δύο παιδιά τους.

Τα «Ελληνικά Χρονικά» είναι Ιστορία και παράγουν Ιστορία την ίδια τη στιγμή που γράφονται και εκδίδονται. Καταρχάς με όσα κοινοποιούν, καταγράφοντας την πολεμική καθημερινότητα της πολιορκημένης πόλης, αλλά και παραθέτοντας ποιήματα, προκλήσεις, θούρια, φιλολογικές ειδήσεις, ακόμα και ανιγμάτα. Και ύστερα με τις ειδήσεις που δεν δημοσιεύουν, για να μην τρωθεί το φρόνημα των μαχητών ή επειδή η τοπική πολιτικοστρατιωτική αρχή δεν ανεχόταν πάντα το φιλελεύθερο πνεύμα του Μάγερ, ευκρινώς αποτυπωμένο σε άρθρα του υπέρ της ελευθεροτυπίας και της εν γένει ελευθερίας. Επιπλέον, τα «Χρονικά» ήρθαν ορισμένες φορές σε αντίθεση με την Κεντρική Διοίκηση της Επανάστασης και το δημοσιογραφικό της όργανο, τη «Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος», με αποτέλεσμα να κατασχεθούν μερικά φύλλα τους.

Στο φύλλο της 5.12.1825, λ.χ., καταγγέλλουν τη «Γενική Εφημερίδα» επειδή «δεν αναγγέλλει επακριβώς την αλήθειαν των κατά το Μεσολόγγιον διατρεχόντων». Στις 23 του ίδιου μήνα επανέρχονται για να καυτηριάσουν το ψευδώς αναγραφόμενο στο επίσημο όργανο της Επανάστασης ότι «το Μεσολόγγιον είναι καλώς προμηθευμένον και ολονέν προμηθεύεται από ζωοτροφών, διότι περί τούτου εφρόντισεν η Διοίκηση εν καιρώ». Δεν είχε φροντίσει βέβαια. Αλλά η Διοίκηση έκρινε ότι, εν πολέμω, εθνικό είναι ενίοτε και το αναληθές.

Η συνέχεια την άλλη Κυριακή.

* Ομιλία στην ημερίδα «Σύγχρονες τάσεις στην ιστορία του Τύπου» που οργάνωσαν το Κέντρο Ερευνας Νεότερης Ιστορίας του Παντείου και το Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΑ (17.3).